

ROMÂNII DIN BORČA (BORCEA)

Prof. Univ. Dr. Mircea MĂRAN

Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov”, Vârșeț

Abstract

The paper presents a long-disappeared Romanian community, the one from Borča, found in the Serbian Banat, but today administratively belonging to the municipality of Belgrade. Romanians began to settle in Borča in the last decade of the 18th century and during the first half of the following century they represented a significant percentage of the locality's population. The non-existence of the Romanian parish and school was the main cause of the assimilation of this population during the 19th century, which already ended at the beginning of the 20th century.

Keywords

colonization, Serbian Banat, assimilation, Orthodox church, school

1. Scurt istoric al așezării

Localitatea Borcea (Borča) se găsește în Banatul sârbesc de sud-vest, în apropiere de Dunăre, aparținând azi din punct de vedere administrativ municipiului Belgrad, respectiv comunei Palilula, ceea ce îi oferă în zilele noastre oportunități foarte favorabile de dezvoltare economică și demografică.

Satul a existat încă pe timpul stăpânirii turcești, însă a dispărut prin anii 1746-1747, figurând în continuare ca prediu. În timpul războaielor austro-turce a fost devastat, jefuit și distrus, iar populația a avut de suferit și din

cauza condițiilor nefavorabile provocate de terenurile mlăștinoase și de inundațiile dese, dar și de epidemiile de ciumă care bântuiau în întreaga regiune în secolul al XVIII-lea. Ca urmare a birurilor insuportabile, din cauza atacurilor cetelor de tâlhari, foarte numeroase în această perioadă, locuitorii au tins să părăsească satul. Aici a existat o parohie ortodoxă și o biserică, ce se amintește în anul 1733¹. Locuitorii se ocupau, în mare parte, cu creșterea animalelor și cu pescuitul, condițiile pentru agricultură fiind nefavorabile din cauza inundațiilor dese. Localitatea se găsea pe drumul Belgrad - Panciova și Zemun - Panciova, aproape de malul Dunării, aparținând din punct de vedere administrativ Districtului Panciova. În apropierea satului se găsea o fortăreață, care a fost distrusă ca urmare a deciziilor Păcii de la Belgrad din anu 1739. Nu la mult timp după distrugerea fortăreței (1741-1742), satul a rămas pustiu, fiind părăsit de toți locuitorii prin anii 1746-1747. În continuare, satul este consemnat în documente ca pustă, dată în arendă unei companii din Timișoara, fiind folosită ca pășune².

În perioada anilor 1794-1797, pe teritoriul Regimentului Germano-Bănățean nr. 12 cu sediul la Panciova s-a format localitatea actuală, în care au fost colonizați sârbi și români. Noua localitate a luat naștere pe vatra Borcei vechi, „turcești”³, prin colonizarea a 27 de familii de pescari sârbi din Panciova. Încă din anul înființării, satul avea parohie și capelă ortodoxă, iar cărțile matricole au început să fie purtate începând cu anul 1797. În anii următori au avut loc noi colonizări, în general cu sârbi, dar și cu români și cetățeni de alte etnii. În anul 1799 a fost construită biserica ortodoxă, cu hramul sf. Nicolae, care există și azi⁴. Borcea a fost încadrată în Regimentul Germano-Bănățean nr. 12, compania cu sediul la Glogoni, iar din punct de vedere confesional, credincioșii ortodocși au fost încadrați în eparhia ortodoxă a Timișoarei. În anul 1801, la Borcea au trăit 171 de locuitori de confesiune ortodoxă⁵.

Din cauza apropierii Dunării, localitățile din această parte a Banatului au avut neconținut probleme cu inundațiile. În anul 1827, din cauza inundațiilor

---

¹ Sreta PEČINJAČKI, *Pančevački dsitrikt 1717-1773*, Filozofski fakultet, Institut za istoriju, Novi Sad, 1985, p. 92.

² Sreta PEČINJAČKI, *Pančevački dsitrikt 1717-1773*, p. 96.

³ Срета Пецињачки, *Граничарска насеља Баната (1773-1810)*, Матица српска, Нови Сад, 1982, p. 131.

⁴ Срета Пецињачки, *Граничарска насеља Баната (1773-1810)*, p. 132.

⁵ Јелена Илић Мандић, *Банатска војна крајина (1746-1800)*, Историјски институт, Београд, 2020, p. 454.

a apărut pericolul ca toate animalele domestice să se înece, astfel că acestea au fost evacuate pe navele riviere ale comerciantului Lazar Stefanovic. Pentru acest serviciu, locuitorii satului Ofcea au plătit 55 de florini, iar cei din Borcea 100 de florini⁶. La adunarea grănicerilor sârbi și români din Regimentul Germano-Bănățean, care a avut loc la Țrepaia (Crepaja) în 15-16 aprilie 1848, în punctul 27 al revendicărilor adresate de către grăniceri autorităților, se cere eliberarea comunelor Ofcea și Borcea de plățirea impozitelor în caz de inundații pe holdele din aceste comune⁷. Prin urmare, reprezentanții grănicerilor din Borcea au participat la această adunare la care și-au prezentat revendicările lor. Totuși, în anii revoluționari 1848-1849, Borcea a rămas relativ scutită de ciocnirile militare care se desfășurau pe întreg teritoriul Banatului. Și aici a fost înființat un subcomitet local, subordonat Comitetului Districtual sârbesc din Panciova, care avea obligația să organizeze plățirea proviziei către autoritățile districtuale sârbești și să asigure *forșpan* care a constat în transportul cu trăsurile a diferitelor materiale și mărfuri.

Localitatea a pierdut statutul de sat grăniceresc prin desființarea Graniței Militare Bănățene, în anii 1872-1873, și a fost încadrată în comitatul Torontal din cadrul părții ungurești a Monarhiei Dualiste. În timpul Primului Război Mondial armata sârbă a intrat în sat cu ocazia contraofensivei de la începutul lunii septembrie 1914, însă repede a fost nevoită să se retragă dincolo de Dunăre, iar locuitorii satului care au sprijinit deschis armata sârbă în timpul acestui eveniment au fost condamnați de autoritățile austro-ungare la moarte sau la închisoare⁸. După război, prin formarea Regatului iugoslav, Borcea obține o poziție strategică mult mai favorabilă decât până atunci, pentru că acum se găsea foarte aproape de capitala acestui stat, deschizându-se oportunități pentru dezvoltarea ei în domeniul economiei, circulației și în alte domenii ale vieții sociale. În primul deceniu al perioadei interbelice au fost construite 43 de gospodării noi, astfel că în anul 1931 localitatea avea 330 de case și 1.724 de locuitori⁹.

După Al Doilea Război Mondial, până în anul 1949, satul avea statutul de comună în cadrul districtului Panciova, însă în acest an a fost încadrată

---

⁶ Ilie BABA, Valentin MIC, *Ovcea – pagini de istorie spirituală și culturală*, Editura Fundației, Novi Sad, 2007, pp. 15-16.

⁷ Mircea MĂRAN, *Românii din Banatul sârbesc la 1848-49*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2023, p. 18.

⁸ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, Београд, 1975, p. 70.

⁹ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, p. 79.

în teritoriul orașului Belgrad iar în anul următor i s-au alăturat și alte trei localități bănățene din apropiere: Ofcea (Ovča), Cârnecea (Krnjača) și Paldinska Skela. Zece ani mai târziu toate aceste localități au fost încadrate în comuna Palilula, aparținătoare Belgradului. Dezvoltarea bruscă a acestui sat bănățean a început la jumătatea anilor șaiszeci ai secolului al XX-lea, când cooperativa agricolă locală a fost încadrată în combinatul agricol „Beograd”. A început să se investească foarte mult în dezvoltarea infrastructurii, s-au construit numeroase locuințe noi, localitatea cunoscând o urbanizare foarte rapidă. Într-un interval de doar zece ani, dintr-un sat bănățean nedezvoltat, Borcea a fost transformată într-o localitate urbană, a cărei dezvoltare rapidă continuă și azi.

2. Românii în localitatea Borcea

În ceea ce îi privește pe români, Pecinjački afirmă că, pe lângă sârbi, în perioada înființării localității „au fost colonizate și câteva familii românești, însă acestea în curând s-au sârbizat”¹⁰. Nu suntem de acord că s-au colonizat doar „câteva” familii, pentru că în primele decenii ale secolului al XIX-lea românii formau aproximativ o cincime din populația ortodoxă a acestei localități. Despre existența românilor la Borcea în primii ani după înființarea ei ne informează registrele păstrate în arhiva parohială, astfel că deja în 1797-1799 se amintesc nume ca Petru Ardelean, Nicola Pascu, Vasa Moldovan, Sava Matei și Iovan Mărcuț¹¹. Cel mai mare flux de populație în această localitate a avut loc în anii 1796-1797, însă protocoalele regimentului pentru acești ani sunt pierdute, astfel că nu se poate stabili din care localități au venit noii locuitori în acești ani. Din alte surse aflăm că în 1798 a venit Sava Matei din compania Țiripaiei (Crepaja), Costa Groza a venit din satul Iabuca (Jabuka) de lângă Panciova și familia Maxa, tot din Țiripaia. Din Boca (Boka) a venit familia Nicodinov (nu putem spune cu siguranță că este vorba despre o familie românească, cu toate că numele Nicodin este des întâlnit în alte localități românești bănățene, precum Petrovasăla, Uzdin etc.). Familia Secheșan a venit din localitatea Surduc, iar Martin Pasculiev (Pascu) a venit din Chichinda (Kikinda), fiind consemnat în acest oraș în anii 1796/97, prin urmare, stabilirea sa la Borcea a urmat după acești ani. În aceeași conscripție, din Chichinda mai întâlnim și familiile Bucur și Secheșan, care se vor stabili

---

¹⁰ Срета Пецињачки, *Граничарска насеља Баната...*, p. 132.

¹¹ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, Београд, 1975, p. 23.

ulterior și ele la Borcea¹². În anul 1795 se amintesc la Panciova Vasile Moldovan și Pavel Matiaș (despre acesta din urmă considerăm cu rezervă că a fost român), care vor deveni și ei mai târziu cetățeni ai Borcei. Toate aceste familii vor obține la Borcea statutul de grăniceri.

Biserica ortodoxă a fost ridicată de satul întreg, dar cea mai mare contribuție a dat-o sus-amintitul Gligorie Roman împreună cu Lazar Stojković, care au fost „tutorii” satului, o contribuție semnificativă aparținând și câtorva comercianți din Zemun¹³. În anul 1802, „țărani ortodocși, sârbi și români”¹⁴ au fost obligați ca pentru fiecare jugăr de pământ pe care îl posedau, să dea bisericii câte trei craițari. În acest an, satul avea 52 de gospodării ortodoxe¹⁵. Dintre românii borceni, pe lângă Gligorie Roman, se pare că și Martin Pascu avea un rol semnificativ în conducerea localității, pentru că a fost, împreună cu locotenentul Simonović, caporalul Krčedinski și cu săteanul Kuzman Ristić, unul dintre cei care a semnat „cuprinsul sumar” al localității, cu diferite date referitoare la familiile stabilite în sat, la împărțirea averii, suprafețelor arabile și sub pășune etc.¹⁶

Din conscripția din anul 1808¹⁷ și din alte documente din anii următori, desprindem numeroase nume românești, pe care le redăm în original, cum sunt trecute în conscripție, și în paranteză în versiunea românească: Kosta Grossa (Costa Groza), Kracsun Lunga (Crăciun Lungu), Gligorie Roman, Martin Paskul (Martin Pascu), Wasso Moldovan (Vasa Moldovan), Traillo Shumaz (Trăilă Șumaț), Paul (sau Paun, cum apare mai târziu, dacă este vorba despre aceeași persoană) Dalya (Paul/Păun Dalea), Thoma Fistia (Toma Fiștea), Janos Maxa (Ion Maxa), Wassilie Brad (Vasilie Brad), Maxim Bukur (Maxim Bucur), Arsenia Markuz (Arsenie Mărcuț), Pavle Ludoschan (Pavel Ludoșan) și altele. Este posibil ca o parte din aceste familii să nu fie românești, sau să fi fost deja asimilate, pentru că, conform informațiilor furnizate de Propojije Berić, în acest an la Borcea trăiau 45 de familii sârbești, șapte familii românești, patru maghiare, trei germane și câte una cehă și romă¹⁸.

În cuprinsul celei de-a doua cărți cadastrale din aceeași perioadă (nu este specificat anul), pe lângă numele amintite mai sus, se mai amintesc și urmă-

---

¹² Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, p. 25.

¹³ Срета Пецињацки, *Граничарска насеља Баната*, p. 134.

¹⁴ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, p. 27.

¹⁵ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, p. 27.

¹⁶ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, p. 31.

¹⁷ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, pp. 33-35.

¹⁸ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, p. 52.

torii cetățeni ai Borcei, care după toate probabilitățile au fost români: Joseph Mathijasch (Iosif Matiaș), Maxim Petkoy (Maxim Petcoi), Nikola Petkoy (Nicola Petcoi), Georgie Grossa (Gheorghe Groza), Jovann Lunga (Iovan Lungu), Jovan Ludoschan (Iovan Ludoșan), Paskul Rohman (Pascu Roman), Pupill (?) Csakovan (Pupil Ciacovan), Alexa Dragan (Alexa Drăgan), Jovan Sekeschan (Iovan Secheșan), Arsenie Paskul (Arsenie Pascu), Georgie Karunz (Gheorghe Cărunț), Petter Foljan (Petru Folean), Jovan Ludoschan (Iovan Ludoșan)¹⁹.

Școala a fost înființată în anul 1800, când avea 9 elevi. Edificiul școlar se amintește pentru prima dată în anu 1813. În același an se amintește că școala avea 17 elevi, dintre care 13 sârbi și patru români, însă nu este specificat dacă era bilingvă, sârbo-română, sau cursurile se desfășurau doar în limba sârbă²⁰. Impresia este că limba română nu era prezentă ca limbă de învățământ, pentru că nu se amintește nici în anii și deceniile următoare, fapt care a contribuit la o asimilare rapidă a locuitorilor de etnie română. Nu avem indicii, pe baza documentelor din arhive, nici că s-ar fi încercat măcar despărțirea bisericească a românilor din Borcea, după 1872, ceea ce am putut consemna, chiar și ca încercare nereușită, în alte localități din această parte a Banatului în care trăiau români pe cale de asimilare (exemplul localităților Sefcherin, Marghitița, Parta, Iasenova, Ulmu ș.a.).

În perioada anilor 1811-1827 s-a ajuns la o creștere bruscă a numărului locuitorilor, după care a urmat o perioadă de stagnare în această privință. În anul 1839, la Borcea trăiau 550 de sârbi și 100 de români, iar patru ani mai târziu, în 1843, 570 sârbi și 105 români și încă vreo câțiva cetățeni de alte naționalități²¹.

Făcând parte din parohia ortodoxă sârbă, românii din Borcea s-au asimilat însă foarte repede²², astfel că deja în anul 1900 sunt consemnați doar opt cetățeni care au declarat că limba lor maternă este româna, pe lângă 1.255 de cetățeni care și-au declarat limba sârbă ca limba maternă, 20 cea maghiară, 35 cea maghiară și 10 limba croată²³.

---

¹⁹ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, pp. 42-44.

²⁰ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, p. 84.

²¹ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, p. 53.

²² Mircea MĂRAN, *Românii din Voivodina*, Editura ICRV, Zrenianin, 2009, p. 244.

²³ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, p. 72.

3. Cercetările lui Alexandru Țințariu

De problema dispariției populației românești în numeroase localități bănățene, în cazul acesta a localităților Borcea și Sefcherin de lângă Panciova, s-a ocupat publicistul Alexandru Țințariu din Panciova, care în presa contemporană a publicat un articol în care prezintă situația identitară a românilor din aceste două localități la începutul secolului al XX-lea²⁴. Țințariu observă că „e semnificativ faptul că deși locuitorii acestor comune, și mai cu seamă generațiile tinere, absolut nu știu vorbi românește, și acuma își păstrează numele de familie a moși-strămoșilor lor”, pe care le dă în continuare în articolul său. Reproducem „tabloul” numelor de familie românești „nesârbizate”, cum se exprimă Țințariu, fără a ne reține asupra localității Sefcherin, care nu ne interesează în acest studiu²⁵: Ardelean, Brădean, Brad, Ciacovan, Crețiu, Dalea, Drăgan, Fuier, Folean, Gherga, Moldovan, Muntean, Marianu, Negruțiu, Oțâl, Opra, Pâncotan, Pascu, Secheșan, Jebelean. În continuare, Alexandru Țințariu prezintă și o listă a „numelor de familie sârbizate” din Borcea, cu versiunea lor în limba română: Andrei = Andreici, Aciu = Acinov, Dimitrie = Dimitriev și Dimitrievici, Iancu = Ianculov și Iancovici, Isac = Isacov, Cocora = Cocorov, Lădășan = Ludoșan, Marcu = Marcuț, Mi-haiu = Mihailov, Nedelcu = Nedelcov, Nistor = Nestorov, Nicodin = Nicodimov, Petcu = Petcoi, Radu = Rădici, Stoicu = Stoicov, Stefan = Stefanov, Stoian = Stoianov și Stoianovici, Stanciu = Stancov, Turcu = Turschi, Urs(u) = Ursov, Jivan = Jivanov și Jivanovici. Nu suntem întru totul de acord cu această listă, pentru că în ea se găsesc și nume de evidentă proveniență sârbească, sau slavă, precum Stankov, Stojanović, Živanov(ić), Stojkov, Mihajlov, Radić, la unele nu se poate descifra proveniența, având la bază nume internaționale creștine (Andrejić, Nestorov, Stefanov ș.a.), pe când de proveniență certă românească ar fi, din această listă, după părerea noastră, doar Nikodinov, Jankulov, Ludoșan, Kokorov, Markuc și Ursov. Numele de familie Dimitrijević și Dimitrijević indică mai degrabă o proveniență aromână a acesteia, aromânii fiind prezenți în localitățile bănățene încă din secolul al XVIII-

---

²⁴ Alexandru ȚINȚARIU, „Pierderi simțitoare”, în: *Țara noastră*, Sibiu, nr. 17, 26 aprilie/9 mai 1909. Vezi și: Alexandru ȚINȚARIU, *Sfârșitul dușmăniei*, Editura ICRV, Zrenjanin – Eurostampa, Timișoara, 2016, pp.188-190.

²⁵ Despre românii din Sefcherin vezi: Mircea MĂRAN, „Românii din Sefcherin: o comunitate disprută”, în: *Duh și adevăr. Lucrările simpozionului „Centenarul bănățean. Un secol de administrație românească la fruntariile României*, coordonator pr. dr. Daniel Alic, Editura Presa Universitară Clujeană – Editura Partoș, 2019, pp. 44-52.

lea, în special ca negustori. În acest context, consemnăm prezența la Borcea a comerciantului și omului de afaceri aromân din Panciova, Aleksandar Vreta, care avea cârciumă în sat, a cărei proprietar a fost până în anul 1844²⁶, dar și alte afaceri în hotarul acestei comune.

4. Descendenții românilor din Borcea

În primele decenii ale secolului al XX-lea, cetățenii de origine română, deja sârbizați, și-au menținut numele de familie, însă procesul rapid de asimilare se poate vedea din numele lor personale. Astfel, printre cetățenii satului executați de autoritățile austro-ungare după retragerea armatei sârbe în urma contraofensivei din septembrie 1914, apar și astfel de nume ca Jovan Žebeljan (Jebelean), Sevastian-Sava Paskulj (Pascu), Živa Moldovan, Ljubomir Morar²⁷. Evident, cetățeni de origine română, complet sârbizați și cu o identitate sârbească clară, având în vedere și faptul că au întâmpinat cu entuziasm unitățile armatei sârbe care au intrat în Borcea în septembrie 1914.

În timpul Celui de-al Doilea Război Mondial printre victimele terorii fasciste desprindem și nume ale cetățenilor Borcei de origine românească, precum Florin Sava, Nikola Markuc (Mărcuț), Lenka Ludošan (Ludošan), Živa Ludošan, Lazar Balaš (Balaș), Ilija Dalja (Dalea), Mile Maksin (Maxin, evident descendent al familiei Maxa, stabilită în sat la sfârșitul secolului al XVIII-lea cu numele de familie „Maxa”, nume sârbizat între timp și transformat în matricolele bisericești, și mai târziu în cele civile, în „Maksin”), iar printre borcenii căzuți pe câmpul de luptă ca soldați ai Armatei Iugoslave, pe Stevan Žebeljan (Jebelean), Nikola Ludošan (Ludošan), Svetislav Ludošan, Vasa Maksin, Ilija Paskuj (Pascu), Lazar Sekešan (Sechešan)²⁸.

Cunoscutele sportive, surorile Olivera și Nicolina Moldovan, membre ale naționalei Serbiei la caiac, participante la Jocurile Olimpice de la Londra din anul 2012 și deținătoare a numeroaselor medalii la campionatele europene și mondiale, cât și la alte competiții, sunt originare din Borcea, fiind descendente ale românilor dispăruți demult din această localitate. Conform recensământului din 2002, din numărul total de 35.250 de locuitori, doar 18 de cetățeni ai Borcei s-au declarat români, iar la recensământul din 2011 au fost consemnați 46.086 de locuitori.

---

²⁶ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, p. 59.

²⁷ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, p. 76.

²⁸ Велимир Маринковић, *Борча – насеље и школа*, p. 77.

5. Concluzii

Populația românească din această localitate a dispărut, din lipsă de identitate națională, fără școală și biserică în limba maternă, fără activitate culturală românească și fără personalități din rândul intelectualității care ar fi putut anima activități naționale și influența astfel la trezirea conștiinței naționale românești. Despre existența ei în trecut, azi ne mai vorbesc doar numele de familie românești care încă se mai pot întâlni în această localitate.